

Žemberová, Viera

K problému a rozpätiu (aktuálneho) slavistického výskumu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2006, vol. 55, iss. X9, pp. 291-294

ISBN 80-210-3987-6

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102910>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

výtvarného umění a divadla analyzuje na modelu moskevských oberiutů moskevská teatroložka **Jelizaveta Isajeva**. Tyto interdisciplinárně koncipované práce korespondují se zaměřením společnosti *Ars Comparationis*, jejíž členové jsou ve sborníku také zastoupeni.

Přínos publikace věnované jubileu D. Kšicové zůstává nezpochybnitelný a ve svém rozsahu zásadně překračuje obdobné projekty. Zbývá jen doufat, že se exkluzivní kniha dostane do rukou těm, kteří její dosah dokáží ocenit.

Pavel Klein

K PROBLÉMOM A ROZPÄTIU (AKTUÁLNEHO) SLAVISTICKÉHO VÝSKUMU

Dmytro Čyževs'kyj i svitova slavistyka (Materialy naukovoogo seminaru. Drohobyč 17–18 travnja 2003 roku. Redaktory Roman Mnych, Jevhen Pšenyčnyj). Drohobyč: Kolo 2003.

Jarmila Hodoličová: *Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti (Slovacka proza za decu)*. Vojvodina. Novi Sad 2005.

Alla Germanovna Mašková: *Slovackij naturizm. 30–40–je gody XX veka*. Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, Moskva 2005.

Tamara Hundorová: *Ukrajins'kyj literaturnyj postmodern* (edícia *Pisljačornobyľ's'ka biblioteka*), Krytyka, Kyjiv 2005.

Zámer lustrovať v slavistickom výskume je na jednej strane pre svoju šírku, početnosť i kvalitu odvážny, ale súčasne aj otvorený, ako keby nemal ohraničený výskumný horizont, čo je však poznanie zrozumiteľné i upokojujúce. Príčina je prostá, pre jeho členitosť, čínorodosť, dostupnosť ide o úlohu, ktorá nemôže byť v literárnej vede a vede ako celku limitovaná časom a jej priestor je vyznačený práve predpokladom reálneho „živého“ slavistického výskumu, ak jestvujú limity; tie sú viazané na výskumný a personálny potenciál, ale predovšetkým na jeho parciálne – v rámci literárnej vedy – či globalizované – v možnostiach výskumu vedy – záujmy poznávať, komparovať, no aj (re)systemizovať.

V roku 2003 sa uskutočnil v ukrajinskom Drohobyči medzinárodný vedecký seminár *Dmytro Čyževs'kyj a svetová slavistyka*. Materiály vyšli v tom istom roku v zborníku *Dmytro Čyževs'kyj i svitova slavistyka*. Slavistika v novom tisícročí zhodnocuje svoju podstatu, na čo využíva medzinárodné slavistické zjazdy, rovnako otvorené konferencie, semináre a výskum. Zacielenosť výskumu ukazuje, že sa vedie dvoma líniami, buď si všima slavistiku ako jav v situácii aktualizovaného či spresneného sebaidentifikovania svojej podstaty a perspektív, alebo sa sústreďuje na menšie, historicky alebo teoreticky koncipované celky, či už ide o národné literatúry, jednotlivé osobnosti alebo literárnovedné javy. Rolu emblematickej postavy v aktuálnom slavistickom výskume a pri riešení koexistencie naznačených dvoch línii zohral aj návrat k pluralitnej osobnosti Dmytra Čyževského (1894–1977) na vedeckom seminári v Drohobyči.

Prvý zväzok Slavistiky, ktorý je venovaný D. Čyževskému má charakter veľkoryso organizovaného rozpominania na jeho miesto vo svetovej vede, k čomu sa radia príspevky so zámerom oživiť personálne návraty (R. Mnych, A. de Vincenz, H. G. Gadamer) a subjektívne kontakty (D. Gerhardt, A. Gumecka) s ním. Isto sem patria aj pripomenutia jeho vstupov do filozofie a etiky (H. G. Gadamer), lingvistiky a literárnej vedy (Z. Petruchina, M. Golberg, M. Zimomrja); nachádzajú dotyky medzi Čyževským a Komenským na pôde pedagogiky, či zvyrazňujú jeho schopnosť myšlienkovovo profilovať české (W. Kemin), nemecké (W. Korthaase, V. Janzen), anglické (I. Valjavko), americké (O. Danko), ruské a ukrajinské vedecké poznávanie vedy a nástrojmi vedy.

Zborník dotvárajú príspevky o kontaktoch Čyževského s Vasilijom Simowyschom (J. Pshe-nytschnyj), s B. V. Jakovenkom (W. Janzen). Dá sa predpokladať, že pripomenutá komornosť a personálna zosobnenosť tohto zväzku sa vracia k zložitej, tvorivej a zapamätateľnej osobnosti Čyževského aj preto, lebo jeho dosah do myslenia svojej doby zostáva nielen aktuálny, ale znova

sa stáva inšpirujúcou silou aj prostredníctvom tých jeho textov, ktoré boli včlenené do tretej časti zborníka, v ktorom sú zverejnené Čyževského pôvodné práce v role podnetov na dialóg vo vede a jestvujúcim výskume *O probléme baroka, Niektoré problémy porovnávajúcej histórie slovenských literatúr, Kniha ako symbol kozmosu alebo Swedenborg medzi Slovanmi*.

Návraty k osobnosti Dmytra Čyževského majú svoju vnútornú silu práve v duchovnej panychíde, v obdive, úcte a v ľudskom príklone k jeho pamiatke. Napokon ako inak možno čítať vyznanie *Navždy si ho zapamätám s úsmevom*, alebo chápať návrat k idei *tvorivej vzájomnosti* ako ku kľúču, ktorým sa určite otvárajú dvere vedy, ale možno, také mal želanie, aj dejín.

Keby sa v tejto chvíli hľadal kľúč pre zborník venovaný životu a osobnosti Dmytra Čyževského, azda by mu zodpovedal ten, ktorý využil takmer v role programu W. Janzen ako potrebu prostredníctvom návratov k dielu Čyževského *Zachrániť, zachovať a dať zmysel osudu*.

Do fondu literárnej vedy, ktorá sa venuje výskumu, po novejovky povedané, literatúry v literatúre sa zaraďuje materiálová práca **Jarmily Hodoličovej** *Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti (Slovačka proza za decu)*. Autorka Prehľadu dáva vedieť, že ide o prvú súhrnnú prácu tohto typu v krajine, kultúre, menšinovej kultúrnej praxi, kde pôsobí, ale aj v kontexte výskumu slovenskej literatúry mimo územia Slovenska, ktorá sa podujala na materiálový a súčasne diferenciačný prierez časom, súvislosťami, osobnosťami, druhmi, žánrami a koncepciami jestvovania, chápania a uvádzania tohto typu písomníctva vojvodinských Slovákov. Ide o prácu záznamov, opisov, teda o prácu, na akú sa pred desaťročiami podujali generácie alebo výskumné kolektívy, navyše ide o literárnohistorický postup, ktorý rešpektuje materiál, no a napokon ide o prácu, ktorá si je svojho prvolezectva vedomá a usiluje sa vopred vyvarovať tých „problémov,“ ktoré by ju mohli postretnúť vtedy, keby podľahla práve materiálovej jednostrannosti a nerešpektoval by vývinový kontext kultúrneho prostredia, v ktorom vznikala a pôsobí. Napokon o tom jasne vypovedá aj takto koncipovaný Úvod, v ktorom autorka prehľadovo upresňuje tie procesové a vývinové záujmy literatúry a jej výskumu, ktoré v jednotlivých kapitolách sledovala.

Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti autorka koncipovala ako učebnicu s kapitolami *Kritika slovenskej detskej literatúry vo Vojvodine, Hlavné charakteristiky literatúry pre deti a mládež, Niektoré výrazovo-tematické osobitosti detskej literatúry, Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti a mládež do roku 1945, Začiatky slovenskej dolnozemskej prozaickej tvorby pre deti a mládež, Slovenské časopisy pre deti a mládež vo Vojvodine a posledná kapitola práce patrí problému Próza pre deti a mládež po roku 1945*, ktorú autorka včlenenými faktami otvára až do súčasnosti. Metóda heuristického spracovania a zhodnocovania autorského a textového materiálu je podrobovaná literárnohistorickým kontextom, pričom sa J. Hodoličová zdôvodnene napojila na terminologické a metodologické postupy predovšetkým nitrianskej školy výskumu „detskej literatúry“.

Skutočnosť, že sa do názvu knižnej práce dostala popri metóde aj zmienka o žánrovej črte práce, teda že pôjde o prehľad dejín, dovoľuje autorke využiť príležitosť na závažný krok: naznačiť napojenosť slovenskej vojvodinskej kultúry na pôvodný slovenský kultúrny pohyb, na zdôvodnenia tejto vnútornej väzby, ktorá má predovšetkým dejinné, sociálne, personálne a spoločensko-ekonomické príčiny aj následky. Za ďalší podstatný vklad sa isto bude považovať skutočnosť, že sa Hodoličovej zásluhou utvorilo vyčlenené podložie z mien, názvov, pomenovaní, rokov, lokalít, ktoré vyplnili „biele miesto“ v literárnej vede, nie v kultúrnej praxi vojvodinských po slovensky píšúcich i čítajúcich príjemcov takejto tvorby.

Podložie jestvuje, veď *Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti* začína svoju poznávaciu misiu v slovanskom kultúrnom prostredí. Pravdepodobne si práve on, prehľad, vyžiada, aby ho doplnila taká literárnovedná práca, ktorá sa bude venovať získanému dejinnému materiálu „zvnútra“, aby vydala pôvodnú správu o literárnej estetike a hodnotách umeleckej literatúry pre mladých čitateľov v európskom kultúrnom prostredí, kam patrí.

Nie tak prekvapujúci predpoklad „netradičných“ výskumníkov v novom tisícročí vychádzal z toho, že sú „staré,“ dopovedané a zovšeobecnené estetické, filozofujúce, poetologické projekty moderného umenia, ktorým sa venovalo v literárnej vede 20. storočie, sa ukazuje ako prírýchly a isto nielen pokračujúcim výskumom nové problémy otvárajúci, pre svoju nenaplnenú apriórnosť

užitočný záver. Odpoveďou je napokon aj pohyb a parcializujúce sa témy, otázky, metódy poznávania okolo samotného postmodernizmu.

Súhrnná práca **Ally Germanovny Maškovej** *Slovackij naturizm. 30–40–je gody XX veka* zavŕšuje viacročný výskum v archíve, dostupnej literatúre, kontakte s autormi a s potrebou vidieť jav slovenskej kultúry a literatúry – naturizmus – aj horizontálne, v kontakte s európskou literatúrou, ale aj vertikálne, dôslednejšie vedenými sondami do spoločenských vied 20. storočia. Literárna historička A. Mašková nebuduje projekt slovenského naturizmu ako problém, ale chce mu porozumieť a vysvetliť ho z epicentra jeho ideového a terminologického jestvovania, ktoré je odlišné pre filozofiu, estetiku či historiografiu a iné pre noetiku, etiku a poetiku jej výrazu v slovenskom kultúrnom prostredí. Tento postup si možno vysvetliť aj tým, že sa Mašková usiluje prostredníctvom času nie rekonštruovať to, čo slovenská literárna veda dôsledne sleduje viac desaťročí, čo vo vývinom procese národnej kultúry pozná svoje podnetné modifikácie a čo akosi spontánne vstupuje a vystupuje z naturelu etnika a jeho filozofovania i etiky života.

Práca *Slovenský naturizmus* má literárnohistoricky komponovaný aj problém svojho výkladu v kapitolách *Literárna situácia na Slovensku v 20.–40. rokoch 20. storočia*, *Slovenská literárna kritika o naturizme*, *Filozofické pramene naturizmu*, *Naturizmus v európskej literatúre*, *O zvláštnostiach poetiky*. Autorský záber sa sústredil na klasické vymedzovanie literárnych naturistov, teda na *Luda Ondrejova*, *Margitu Figuliovú*, *Dobroslava Chrobáka*, *Františka Švantnera*, ktorého Alla Mašková pri interpretácii poetiky dostáva do porovnávacej línie s prózou Jozefa Horáka. Kapitola *Naturizmus v európskej literatúre* obsahuje vzťah slovenskej, severovýchodných a francúzskej prózy s takto ladenou poetikou a estetikou, v práci sa neobišiel ani problém pôvodnosti („k histórii diskusie“, s. 123).

Akosi prirodzene si možno položiť otázku, čím zaujme *Slovenský naturizmus* A. Maškovej práve dnes. Nazdávame sa, že jeho osobitý hlas patrí kultúrnemu prostrediu, v ktorom Maškovej práca vychádza, v tom, že rozširuje filozofický a estetický kontext o ruské podnety, ale i v tom, že v ruskej kultúre prvej polovice 20. storočia hľadá dotyky so slovenským naturizmom a tými prejavmi jeho osobitosti, nech sú v type postavy, role rozprávača, pri práci s časom a priestorom také myšlienkové, mravné a poetické prepojenie, ktorým sa *Slovenský naturizmus* A. Maškovej mení na serióznou učebnicu o jednej z línií slovenskej literatúry 20. storočia.

Postmoderna a feminizmus majú v ukrajinskej literárnej vede od 90. rokov svoju zástupkyňu v **Tamare Hunderovej**. Jej nová práca *Ukrajinskij literaturnyj postmodern* patrí k tretiemu „výstupu“ z takto rozloženého programu jej pracovnej dielne. Hunderová vie, že jej práce budú mať rezonanciu len vtedy, keď vstúpi do medziliterárneho priestoru, čo dôsledne aj robí. Navyše si uvedomuje i to, že s tradične koncipovaným zázemím literárnej vedy by nedokázala obsiahnuť podnety ani postmoderny, ani feminizmu. Hunderová zotrúva pevne v ukrajinskom kultúrnom prostredí, čím sú jej správy o modernosti ukrajinskej literatúry a kultúry o to zaujímavejšie a nie raz prinášajú prekvapenie, aké dokáže globalizujúci sa svet aj vo vede zažiť vtedy, keď bol zahľadený len a len jedným smerom.

Na prebale *Ukrajinského literárneho postmodernizmu* však T. Hunderová upozorňuje na čosi osobité, keď odkazuje svojmu čitateľovi, aby si povšimol, že „počernobyľská knižnica“ vzniká ako rad kreolizovaných, polyfónnych, ironických a sebaironizujúcich textov, rozrastá sa do karnevalu virtuálnych realít. Černobyľ bol nielen „sociotechno-ekologickou katastrofou“, ale zostáva aj symbolom a metaforickým obrazom postmodernej kultúry, apokalyptickým textom, múzeom, knižnicou, dielom slovníkom. Vznikla práca, ktorá na rozdiel od tých predchádzajúcich zostáva „doma“ svojou inakosťou problému doma. Hunderová si všíma aktuálne reálie literárneho života, jednotlivosti, ktoré vo svojom súhrne môže formovať to, čo označuje za ukrajinský literárny postmodernizmus. Autorka je poučená, kladie si základné otázky (čo je postmodernizmus?), dotvára ich o podnety z modernej sociológie a filozofie (tri línie postmoderny na konci storočia), uvedomuje si, že postmoderna je predovšetkým jazyk literárneho textu, upozorňuje na programovo koncipovaný výskum postmodernizmu v slovanských literatúrach, ktorý prebieha. Ukrajinská postmoderna v Hunderovej výklade využíva bachtinovské inšpirácie, teda uvažuje o postupoch kanonizácie, ironizácie, o uvoľňovaní formy druhov i žánrov, o následky inakosti zo zriekania sa danosťi klasic-

kého a klasiky v postmodernizme. Hundorová zavádza aj kultúrne reálie a literárne javy platné pro domo sua, keď rieši proces dekonštrukcie, bezdomovectva, zmätku, nostalgie a revanšu či grotesknosti neoficiálnej kultúry v domácej oficiálnej kultúre. Napokon práca s literárnym materiálom patrí k presvedčivým aplikačným argumetnom Hundorovej výkladu.

Viera Žemberová

HORYNOVY DĚJINY RANÉ NĚMECKÉ ROMANTIKY A JEJICH VÝZNAMY

Břetislav Horyna: *Dějiny rané romantiky. Fichte, Schlegel, Novalis.* Vyšehrad, Praha 2005.

Břetislav Horyna je profesorem filozofie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Jeho knihy a studie – aniž by se vzdávaly myšlenkové hloubky a přirozené těžkomyšlnosti – jsou vždy také poutavým příběhem, který čtenáře přinutí číst až do konce v napětí z gradace a jemného rozuzlení, jež se však spíše podobá jen jiné zápletce. I jeho fundamentální kniha o německé „romantice“ (u vědomí všech propletenců českých i jiných slov jako „romantika“, „romantismus“, „román“, „romantično“ apod., o nichž se sluší pojednat jinde), v níž najdeme ovšem nejenom v titulu vyjmenované osobnosti, totiž také Herdera, Hölderlina a řadu dalších, kteří se na utváření svěbytné filozofie romantiky podíleli, je taková.

Horynova kniha – ostatně jako u nás knihy řady dnešních filozofů, zejména z okruhu brněnské školy – filozofii zliterárníje, resp. jí vrací původní literární rozměr, a to nejen tím, že jejich autoři umějí psát a svým psaním vyprávět poutavý příběh, ale také že doceňují úlohu krásné literatury a její reflexe – literární vědy – a nestydí se psát o poetice, poetologii a nauce o literatuře, čímž jí současně zobecňují a dávají jiný, širší význam. Proto je asi Horynovu srdci nejbližší právě Friedrich Leopold von Hardenberg, tedy Novalis, s jeho přírodovědným bádáním s filozofickým a básnickým vyústěním: poezie v německé romantice je ovšem činností nejvyšší – snad je to první a poslední „filozofie“, která k tomuto závěru dochází. Horynova kniha je vzácný lék na komplexy všech, kteří s literaturou nějak zacházejí; najednou všechny ty příběhy a „neužitečné“ básnické výlevy, všechny ty šílenosti, jimiž dnešní svět tolik opovrhne, jsou znovu postaveny na piedestal jako nejvznešenější plod lidského ducha, jako velmi činná, praktická věc, která mění člověka a tím i svět. Svět je třeba romantizovat, a tak opět najít jeho smysl, parafrázuje autor Novalise hned v první větě své Předmluvy.

I když si Horyna pohrává se slovy kolem „romantiky“ trochu svévolně, jeho zásadní koncepce je velmi přijatelná: ukazuje, že raná německá romantika byla něco zcela jiného než učebnicově uctívaný romantismus pozdější, že vlastně šlo v jistém smyslu o zradu původního „měkkého“, ale nikoli neradikálního romantismu, přesněji německé romantiky, která měla zřetelně kontinuální ráz. Nenechovala osvícenství, ale spíše je „dotahovala“ do konce. Raná romantika byla hravá, ironická, ambivalentní, úlomkovitá, vtípná; jakmile se prolomila do tzv. vážnosti, zradila samu sebe: „*Krok k domnělé vážnosti byl současně prvním krokem k zániku rané romantiky; 19. století již vítalo romantiky připravené ke konverzi, k obratu, který názorově představoval odvrát – jeden z nejmasovějších, nejméně vysvětlených a přitom nejcharakterističtějších v dějinách moderní kultury, o filosofii nemluvě. Romantičtí žháří se změnili v konzervativní, restaurativní hasiče, kteří v prachu zadusili poslední jiskry kdysi vysokých romantických plamenů,*“ tvrdí autor (s. 11).

V první kapitole *Dějiny láskyplné a moudré* (parafráze Novalise z *Křesťanstva čili Evropy*) uvádí Horyna čtenáře do epochy německé filozofie (1770–1830), do doby, kdy se zrodil „člověk osedlaný časem“; jména poprvé v knize uvedená (Friedrich Schlegel, Friedrich von Hardenberg čili Novalis, Heinrich von Kleist, Ludwig Tieck, Achim von Arnim, E. T. A. Hoffmann, Clemens Brentano, Jean Paul, Friedrich Hölderlin aj.) se pak nespočetněkrát opakují, aby ukázala, kerak se směr vyvíjel dál. Horyna má načteny nejen primární texty, v nichž se pohybuje se suverenitou hodnou mistra, jemně, na holubích nožkách, aniž by čtenáře ponižoval svou příliš deklarovanou